

Sensitivní a respektující komunikace na CEITEC MU

Standardy a doporučení pro interní i externí komunikaci v českém jazyce pro zaměstnance a zaměstnankyně CEITEC MU

Institut CEITEC se dlouhodobě hlásí k principům rovných příležitostí. Tato příručka je jedním z praktických nástrojů, kterými se snažíme zlepšovat naši interní kulturu a naše pracovní prostředí.

Pojďme společně kultivovat naši komunikaci tak, aby nikoho nevylučovala a přispívala k tvorbě lepšího vědeckého prostředí. Výzkumy ukazují, že ženy, stejně jako osoby z dalších podrepräsentovaných skupin, jsou ve vědeckém prostředí velmi často „zneviditelňovány“ a jejich podíl na výzkumných a inovačních činnostech je podhodnocován. Používáním sensitivní komunikace přispějeme k reálnému zobrazování vědeckého prostředí v jeho různorodosti.

Citlivější používání jazyka může přispět k bourání kulturních stereotypů, nezamýšlených předsudků, a v dlouhodobém horizontu tak přilákat i více dívek a žen do vědy a udržet je v ní, stejně jako pomoci zahraničním pracovníkům a pracovnícím se na CEITEC MU cítit dobře.

Tématu sensitivní komunikace (a rovným příležitostem obecně) je dnes věnována velká pozornost ze strany Evropské komise. Aktivní politika a plán podpory rovných příležitostí tvoří dokonce povinný předpoklad pro získání projektů Horizon Europe, v dalších schématech je možné získat bonusové hodnocení. **Z praktického hlediska může použití sensitivního jazyka pomoci také při hodnocení Vašich grantových žádostí a dalších dokumentů adresovaných směrem k institucím EU a grantovým poskytovatelům.**

Výzkumy také ukazují, že používání sensitivní komunikace přispívá v oblasti nábory. Jazyk inzerátu má velkou moc ovlivnit, zda se zajímavá kandidátka či kandidát přihlásí, či nikoli. Naše zkušenost s úpravou inzerátů na CEITEC MU ukazuje, že použití sensitivního jazyka oceňují jak kandidátky, tak kandidáti. V neposlední řadě je to něco, co můžeme začít používat hned a nic nás to nestojí.

Obecné principy a doporučení

Ať už píšete grantovou žádost, pozvánku na týmovou akci nebo pracovní email, doporučujeme Vám držet se níže uvedených standardů a doporučení. Používání genderově sensitivní komunikace je z velké míry o zkušenostech, zpočátku můžeme tápat a naše jazykové úpravy mohou působit stroje, ovšem s praxí se to jistě zlepšuje. Obecně se doporučuje, abychom při komunikaci pamatovali na **vyvážené oslovení všech, koho se komunikace týká.**

Pokud si nebudete jistí, zda Váš text v sobě obsahuje genderové stereotypy či nevědomé předsudky, zkuste si cvičení „Flip it to test it“, které je popsáno v boxu níže. Kromě sebereflexe je toto cvičení místy velmi zábavné 😊

TIP – Flip it to test it

Zkuste si připravený text upravit tak, že namísto mužů dosadíte ženy a naopak. Pokud se Vám na tom něco nezdá a přijde Vám to divné, pak pravděpodobně text obsahuje zažitě stereotypy či nevědomé předsudky. Dobrá inspirace je tento instagramový účet, který obrací vyjádření žen a mužů a najednou nám to nedává smysl: <https://www.instagram.com/primachlap/>

Pokusme se vyhnout generickému maskulinu – hrajme si s jazykem

Generické maskulinum je mužské podstatné jméno, které „má“ souhrnně označovat muže i ženy. Příkladem v našem prostředí může být označení „vědec/vědci“ (pro vědce i vědkyně), „student“ (pro studenty a studentky). Právě používání generického maskulina vede ke zneviditelnování žen – zkuste například doma požádat své dítě, aby nakreslilo „vědce“ nebo „profesora“.

- » Pokud se ve skupině, o které píšeme či hovoříme, vyskytují ženy i muži, zkusme se vyvarovat generického maskulina.
- » Čeština umožňuje jistou hravost. Ne vždy je účelné uvádět vždy mužský i ženský tvar slova (například studenti a studentky). Použít můžeme **zevšeobecnující slova**, jako jsou studující, vědecký tým či vedení ústavu. Další možností je použití **singuláru, který se nevztahuje ke konkrétní osobě** – mužské názvy osob nahradíme alternativním označením (např. administrativní podpora, tým vědců => vědecký tým).
- » V určitých případech je možné využívat i **lomítka** – toto se hodí v případech, kdy lze ženský tvar vytvořit beze změny slovního kmene (například žadatel/ka). Nepoužívejme závorky – ženy do závorky nepatří.
- » Používat můžeme také tzv. **vespolná podstatná jména**, např. osoba/osoby, osobnost, lidé, autorita.
- » Používat můžeme také **plurál** (např. zaměstnanci, žadatelé), který je vhodnější než singulár (zaměstnanec, žadatel). Ideálně poté, co alespoň na začátku textu jsme použili výraz zobrazující jak ženy, tak muže.
- » **Zdvojené tvary není nutné v textu důsledně opakovat. Je možné je použít například na začátku textu a následně používat plurál.**

Přispějme ke zviditelnění méně zastoupené skupiny

- » Pojďme přispět ke zviditelnění méně zastoupených skupin – ve vědě často žen. Příkladem může být oslovení nejprve žen a až poté mužů:

Vážené členky a vážení členové kolegia ředitele...

Prezident jmenoval nové profesorky a profesory...

Komunikujeme i vizuálně

- » Stejně tak i doprovodný obrazový materiál může přispět ke zviditelnění méně zastoupené skupiny (příkladem může být 21 % žen na pozici vedoucí výzkumné skupiny), nebo k zobrazení reálného stavu (například na CEITEC MU je na vědecké pozici zaměstnáno 46 % žen).

Buďme konzistentní v oslovování – aneb „Vážený pane profesore, milá Jaruško“

- » Vyhněme se praxi, kdy muži jsou oslovováni tituly a označováni přídavnými jmény jako vážený, zatímco ženy jsou oslovovány křestními jmény, automaticky žádány o přípravu zápisu či uvaření kávy, přestože to není v jejich popisu práce.

Odbornost má přednost před pohlavím

- » Výraz „žena“ označuje pohlavnost. V genderově sensitivní komunikaci není důležité upozorňovat na pohlaví/pohlavnost. Místo „ženy využívají univerzitní školku“ je vhodné použít např. „rodiče malých dětí“ či „zaměstnanci a zaměstnankyně“.
- » Doporučujeme upřesňovat kvalifikaci nebo pozici dle konkrétního kontextu, např. ředitelka, právnička, profesorka.

U konkrétní osoby či skupiny osob použijme odpovídající tvar

- » Pokud hovoříme o konkrétní osobě, použijme odpovídající tvar. Stejně tak pokud se skupina skládá výhradně z žen, použijme plurál ženského rodu.

Vědkyně z brněnského institutu CEITEC popsaly biomarkery predikující úspěšnost genové CAR-T terapie proti rakovině (vzor konkrétní tiskové zprávy)

Úvodní slovo na naší konferenci bude mít koordinátorka projektu, profesorka Pospíšilová.

Let's speak English

- » CEITEC MU se pyšní vysokým podílem vědců a vědkyň ze zahraničí. Je důležité vždy komunikovat anglicky (či oboujazyčně), je-li mezi příjemci sdělení byt' jediná osoba, která neumí česky. To se týká jak psané komunikace (vč. např. zápisů z porad), tak komunikace na schůzkách či na jiných setkáních.

Extra tipy a doporučení pro externí komunikaci

- » Důsledně používejme **oba rody u nejprestižnějších pozic/odborností** (ať už uvedením obou rodů samostatně či za pomoci lomítka) – profesor/ka, docent/ka, ředitel/ka, ředitel/ka, expert/ka.
- » **Pojďme narušovat stereotypní představy – vědec = bílý muž v bílém plášti?** Toto souvisí s vizuální stránkou komunikace. Cílem je prezentovat co možná nejpestřejší odraz reality, tzn. muže i ženy, v různém oblečení, různého věku, národnosti, v různém prostředí.
- » **Není to pouze o zaměření na ženy a jejich prosazování za každou cenu!** Kampaně je vhodné zaměřovat šířeji – například podpora osob pečujících o malé děti (rodiče), prezentace různých perspektiv vědecké kariéry, téma transparentních pracovních podmínek, přínos diverzity týmů pro inovační potenciál, work-life balance, psychické zdraví ve vědě, apod.
- » **Otevírejte témata související s rovnými příležitostmi – a to jak s ženami, tak s muži.** Mluvme o tématech, jako je work-life balance, prevence vyhoření, psychické obtíže v akademickém prostředí, sexismus, aj. Nezávírejte před těmito tématy oči. Ptejte se na tato témata různých osob bez ohledu na pohlaví a gender, protože rovné příležitosti jsou záležitostí nás všech a přetrvávající stereotypy poškozují nejen ženy, ale také muže.
- » **Příjmení žen používejte zásadně v původním tvaru (nepřidávejte české „ová“ u zahraničních jmen).** Tím nejen projevíte úctu, nýbrž zlepšíte jejich dohledatelnost v internetových textech, a s tím i čtenost vašich prezentací.
- » **Hlídejme si reprezentaci našich lidí** – ženy tvoří téměř polovinu zaměstnaných na vědeckých pozicích, proto by také měly dostat dostatečný prostor v rámci externí komunikace. Jako první krok je potřeba monitorovat tzv. genderově segregovaná data (např. počty tiskových zpráv, které zobrazují smíšenou skupinu, pouze vědkyně či pouze vědce) a tato data poté vyhodnocovat a porovnávat s realitou. Pokud máme například 21 % žen na pozici vedoucí výzkumné skupiny, nelze očekávat, že každá druhá tisková zpráva zobrazující tuto skupinu, bude zobrazovat ženu. Na druhou stranu, pokud máme více než polovinu PhD studentek, je logické očekávat, že budou zobrazeny odpovídající měrou.
- » **Tipy pro sociální sítě** – při používání „emoji“ dbejme opět na různorodost dle genderu a/nebo etnického původu – při respektování reality CEITEC MU. Není cílem se tvářit, že jsme více různorodí, než jsme ve skutečnosti, ale pokud u nás pracují různé skupiny osob, snažme se je reprezentovat i na sociálních sítích.

Praktické příklady

Používání *sensitivní komunikace* je otázkou praxe a dobré vůle. Tyto příklady nejsou univerzální šablonou ani vyčerpávajícím návodem. Konkrétní příklady mohou mít mnoho řešení a vždy záleží na konkrétním kontextu (například texty na sociálních sítích mají vyšší požadavek na stručnost).

Původní formulace	Genderově sensitivní úprava textu
<i>Vědci popsalí způsob, jakým...</i>	<i>Vědecký tým zjistil, jakým způsobem...</i>
<i>Masarykova univerzita má šest nových docentů</i>	<i>Masarykova univerzita má šest nových docentek a docentů</i>
<i>Ten, kdo chce žádat o grant GAČR EXPRO, musí předložit žádost do 15. 5.</i>	<i>Žádost o grant GAČR EXPRO je nutné předložit do 15. 5. Žádost o grant GAČR EXPRO zasílejte nejpozději do 15. 5.</i>
<i>Žadatel musí doložit čestné prohlášení.</i>	<i>Žadatel/ka musí předložit čestné prohlášení. Součástí žádosti je také čestné prohlášení.</i>
<i>Do výzkumu se zapojilo 333 dobrovolníků.</i>	<i>Do výzkumu se zapojilo 333 osob.</i>
<i>Představitelé univerzity zvou zaměstnance na slavnostní akci XY.</i>	<i>Všichni zaměstnanci a zaměstnankyně jsou srdečně zváni na slavnostní akci XY. Masarykova univerzita zve všechny své zaměstnance na slavnostní akci XY.</i>
<i>Soutěže do práce na kole se zúčastnilo pět týmů. Dva z nich tvořili vědci, dva administrativní pracovníci a jeden byl smíšený.</i>	<i>Soutěže do práce na kole se zúčastnilo pět týmů. Dva vědecké, dva administrativní a jeden smíšený.</i>
<i>Byli bychom rádi, pokud byste odpověděl/a do týdne.</i>	<i>Uvítáme Vaši odpověď do týdne.</i>
<i>Vážený členové projektového týmu</i>	<i>Vážené členky a vážení členové projektového týmu</i>
<i>Závodu v rámci dětského dne se zúčastnilo 35 malých sportovců.</i>	<i>Závodu v rámci dětského dne se zúčastnilo 35 dětí.</i>
<i>Hledáme členy do pracovní skupiny, kteří budou diskutovat o...</i>	<i>Přidejte se do pracovní skupiny a přispějte k diskusi o...</i>

Tato příručka byla vytvořena s použitím textů „Rady pro obce, instituce i jednotlivé osoby: Jak lépe komunikovat a propagovat vlastní i týmovou práci“ (J. Valdřová, 2020) a „Příručka pro užívání genderově sensitivního jazyka v komunikaci TA ČR“ (2016).

Rádi bychom tímto poděkovali za školení a konzultaci Janě Valdřové, odbornici na genderově sensitivní komunikaci, a Marcelovi Krausovi, jednomu z iniciátorů a autorů příručky pro používání genderově sensitivní komunikace v rámci TAČR.

V neposlední řadě bychom rádi vyjádřili poděkování za konzultace a revizi této příručky Timee Crofony a Pavle Rypáčkové z Národního kontaktního centra Gender a věda při Sociologickém ústavu AV ČR.